

studije

Josip Weissgerber

RAZVOJNA UVJETOVANOST RELIGIOZNOSTI

III

Pretpubertet, pubertet i adolescencija (11 — 18)

Naslov bi mogao biti i sadržajni: Prijelaz od odgoja na samoodgoj. O odgoju u pubertetu govoriti znači raspravljati o žetvi u mjesecu lipnju: moramo se pomoliti ili pobrinuti da bude dosta sunca i kiše i čuvati usjeve od štetočina, inače žetva napreduje sama od sebe. Posljednji je veliki pedagoški gest odgoja seksualna inicijacija u početku pretpuberteta ili, zbog onih koji se iznimno ranije razvijaju, krajem drugog djetinjstva. Čitavo razdoblje pretpuberteta, puberteta i adolescencije jest osamostaljenje: mladi hvataju uzde svoga života u vlastite ruke, a time i odgovornost za svoj život. Sad će aktivno asimilirati što im dajemo — odgojitelji, Crkva i društvo — s potpuno razvijenim duševnim sposobnostima. I opet će sve trebati načiniti iznova, na drugi način.

Razvojne linije

Razvojne linije ne idu paralelno, tako da mladi još nisu odrasli u minijaturi, nego strukturalno drukčiji. To je vrijedilo za čitavo djetinjstvo. No sada se približavaju strukturi odrasla čovjeka.

Razvoj inteligencije završava za dječake i za djevojčice, odnosno za mladiće i djevojke u 16. godini. Nikad kasnije u životu neće biti inteligentniji, samo će svoju inteligenciju bolje uvježbati i stjecati sve opsežnije intelektualno i afektivno spoznavanje.

Diferencijacija psihocerebralnih funkcija završava za dječake s jedanaest i po godina, za djevojčice u dvanaestoj godini. Posljednja se diferencira apstraktna misao. Muškarci su općenito diferenciraniji i njihov je razvoj dulji. Kod njih se sve psihocerebralne funkcije jače profiliraju i više osamostale. To je i prednost i manjak. Žena će biti cjelovitija, muškarac specijaliziraniji. Posve dosljedno, premda djevojčice počinju pretpubertet i adolescenciju godinu i po prije nego dječaci, u diferencijaciji ovi za pola godine pretječu djevojčice. Time dječak s 11 po, a djevojčica s 12 godina gledom na oblike doživljavanja dostižu profil diferenciranog 4-katnog ili 4-bojnog odraslog čovjeka.

Tjelesni rast u visinu i širinu i seksualizacija moždane kore počinje za djevojčice godinu i po ranije nego za dječake. Stoga će pretpubertet biti jedino razdoblje u životu kad su djevojčice u prosjeku stasom više od dječaka. Kasnije će muškarci u prosjeku biti viši od žena. Sve su te vrijednosti aritmetičke sredine s većim ili s manjim statističkim raspršenjem. Djevojčice počinju pretpubertet u desetoj i po, a pubertet u trinaestoj godini, kad većina dobiva prvu menstruaciju (*menarckee*). Dječaci počinju pretpubertet u 12. godini, a pubertet u 14. i po, kad većina doživi prve ejakulacije sperme. No za oboje je raspršenje vrlo veliko. U našim krajevima bude prvih menstruacija iznimno već u desetoj godini, a isto tako iznimno nekoje zakasne s menstruacijom do 18. godine. Početak menstruacije uvjetovan je rasno i klimatski, u Abesiniji počinje već u 9. godini. Kod dječaka raspršenje nije tako veliko, no bude izazvanih ejakulacija već u 11. godini.

Adolescencija se različito shvaća i različito periodizira. Ona bi trebala značiti »odraslost«, dakle završetak rasta. Psihički adolescencija znači neku integraciju i smirenje nakon burnih zbivanja puberteta. S njom počinje važno razdoblje definitivne formacije ličnosti: od svršetka puberteta do otprilike 25. godine mladi je čovjek kao žitki metal u koji se mogu utiskivati oblici. Nakon 25. godine on se ukružuje i staložuje. Usporedo s time negdje u 23. godini završava okoštavanje: sve hrskavice predviđene da postanu kosti okoštale su. Neki uzimaju za svršetak adolescencije naprosto udaju ili ženidbu. — Adolescencija za djevojke počinje sa 16 godina, kad staje zalet rasta uvis. Sada su im mišići dvostruko jači nego u 10. godini života. Mladić će do navršene 18. još jednom podvostručiti jakost mišića, pa će u prosjeku biti u životu dvostruko jači od žene. Za mladiće adolescencija počinje sa 17 godina.

Periodizacija ovisi o tome da li se tzv. »mladenačka kriza«, introvertirano razdoblje nesigurnosti s mnogo samoubojstava, uračunava u pubertet ili u adolescenciju.

Posljednji veliki odgojni zadatak

Može se i informiranje i dirigiranje samoodgoja nazvati odgojnim zadatkom, no posljednji je zadatak u kojem odgojitelji drže inicijativu seksualna inicijacija. Ona spada u završetak djetinjstva (zbog onih koji ranije zriju ukoliko se kolektivno izvodi) ili u početak prepuberteta. Tu stojimo pred oVije opasnosti: da zakasnimo ili da precijenimo psihičku zrelost mladih. Mi im tumačimo stvari, a njih to ne zanima ili se neozbiljno smijulje. Nije opasnost u tome da prerano saznaju za osnovne podatke obiteljskog misterija (obitelj je lijepo Božje djelo, pa ćemo i djeci s 4 i 8 godina reći istinu kad nas to zapitaju), nego da pri integralno seksualnoj inicijaciji budu neozbiljni i nezrelo dozive ljepotu i zamašitost zaljubljenosti, seksualnih odnosa i plodnosti. Oni su, naime, pod utjecajem površnog uličnog reagiranja i viceva na račun seksualnosti, a nisu ih još protresli vlastiti doživljaji.

S druge strane, ne smeta da se inicijacija dađe nekoliko puta s raznih vidika: od majke, od oca, od -katehete ili katehisticice. Katehistica neka pouči djevojke, kateheta dječake. Oni će dodati biblijsku, sakramentalno-liturgijsku i moralno-asketsku uputu. To će ujedno biti prigoda da započne duhovno vodstvo koje je pravi pastoralni način rada kroz godine mladosti. *Si duo faciunt idem, non est idem.* (Ako dvoje čine isto, ne izade isto.) Svaki će originalno izvesti inicijaciju i ona će biti drugačije doživljena s drugim evokacijama u srcu mladih. Inicijacija ionako nije tek informacija, nego formacija (odgoj). Roditelji i pastoralni radnici neka budu pritom svjesni da će uz njihove riječi ječati čitava njihova ličnost, a kod roditelja sve što su mladi doživjeli u obitelji od najranijeg djetinjstva.

Kod pripreve za brak u zreloj adolescenciji opet će se pružiti prigoda da se progovori o zamršenoj problematici obiteljskog života. U tu svrhu uvodi se kod nas katekumenat za sakramenat ženidbe kao tečaj od 6 večeri u Zagrebu i drugdje, na kojem govore bračni parovi, psiholog ili psihijatar, liječnik i svećenik. Gradivo takvih tečaja može se vidjeti u knjizi *Ljubav u obitelji — zadatak i radost*, Obiteljski institut, Zagreb 1974. Priprava za brak treba da je dublja i opsežnija od seksualne inicijacije u prepubertetu. Za inicijaciju nisu važni kanonskoppravni oblici, kontrola rađanja, odgoj djece, problemi rastave braka i slično.

*»Inicijacija**

Kod svih primitivnih naroda nalazimo običaj da sinove i kćeri u vrijeme spolnog dozrijevanja (13., 14. godina) odijeljeno odvođe u šume i da momke muževi, a djevojke žene nekoliko tjedana ili mjeseci poučavaju i odgajaju u strogosti i žrtvi, govoreći im o tajnama spolnog života, o ljubavi u braku, zatim o vladanju u zajednici, pa o božanstvu i o čudorednom ponašanju. Ustanova, na kojoj bi im morali pozavidjeti ljudi atomskog doba, koji uopće nemaju vremena da svoju mladež pri-

preme za brak. Kod nas 70 do 94% roditelja uopće ništa ne govori o seksualnim i bračnim problemima: iz lažnog stida ili iz nemara, tko bi znao. Kasnije se te inicijacije izrodiše u tajna društva, koja nisu obuhvaćala svu mladež, nego samo izabrane u borbi za povlastice vlasti i imetka.

»Generacija prije naše bila je zaražena puritanizmom i pomalo nekim maniheizmom, kao i mnoge generacije povijesti. Imala je, dakako, i pravog stida, no i krivog. Svakako, roditelji nisu bili hrabri ili nisu marili za to da informiraju i odgajaju svoju djecu o tajnama života i braka. Štjeli su i izmišljali priče o rodi, o kupusu itd.« (Lewinson) — II. vatikanski sabor zahtijeva »pozitivan, pametan seksualni odgoj prema dobi razvoja« (GS 47-52).

Lakše je rastumačiti majčinstvo nego očinstvo

Djeca treba da od malena pri kupanju upoznaju tjelesne razlike djevojčice i dječaka. Na njih redovito vrlo lijepo djeluje kad im se kaže kako su od oca zasijani u majčinu krilu, kako su ondje zaštićeni rasli devet mjeseci, majka je za njih disala i hranila se, a dijete je sve sebi uzimalo iz majčine krvi. Izašli su na vratašca u maminu tijelu. Gdje su ta vratašca? — Između nogu. Ondje su tri izlaza sasvim različita i odijeljena, a ovaj za bebu posebno je čuvan i zaštićen. Mama i nešto pretrpi dok rađa dijete, ali brzo sve zaboravlja grleći i ljubeći svoje djetesce koje će sada hraniti svojim mlijekom. Kako dijete raste, mama ga i tata sve više vole. Tata u zagrljaju ljubavi ubaci u maminu utrobu svoje sjeme. Bez toga ne može doći do djeteta. Svaki od nas jednako potječe i od tate i od mame. Zato smo slični i tati i mami. Mama se izbliza brine za dijete: doji ga i hrani, pere i odijeva. Tata joj pomaže u tome, ali on ide na rad da zaradi za uzdržavanje svih. Zato i mama i tata žarko i jednako vole svako dijete.

To bi bio način za malo dijete u 4. ili 8. godini. Za mlade treba više realizma i određenosti. Obradit ćemo to u poglavlju »14 podataka«.

Za kršćansku djecu bit će čitav seksualni odgoj dignut na višu razinu ako im usporedno prikažemo da je Isus Krist, Bog koji je uzeo ljudsku narav, htio da bude začet u krilu Djevice Marije, da se rodio, kako to slavimo na Božić, da ga je majka dojila, a Josip je uzdržavao čitavu obitelj. Dakako da se tom dragocjenom potvrdom i posvetom obitelji nećemo nametati ljudima koji nisu uvjereni kršćani. Bilo bi čudno da izbjegavamo, kad smo već kršćani, ono što nam je sam Bog pružio kao prvorazredno odgojno sredstvo. Uostalom, bilo bi to gotovo i nemoguće jer je polovica velikih liturgijskih blagdana u godini u vezi s obitelji. Božić stoga treba što ljepše obiteljski slaviti. Naše molitve i pjesme ne boluju od lažnog stida: Isus je »plod utrobe Marijine«, Marija je rodila, »dojila i gojila« Isusa. »Veseli se, majko Božja, puna milosti jer si noćas porodila, bijelim mlijekom podojila Boga malenog.«

Okvir ljubavi

Neobično je važno da se lijepo prikaže odnos ljubavi između oca i majke. Bog je stavio u srca muža i žene veliku međusobnu privlačnost. Oni se izaberu kao mladić i djevojka i sklope doživotnu ljubavnu vezu. Tu nam mogu pomoći lijepe narodne i ostale pjesme i priče. U obitelji ih pjevajmo i komentirajmo tekst. Pritom možemo probuditi ponos i zdrav ukus jer posjedujemo neobično lijep i bogat narodni melos, daleko vredniji od uvozne robe i prijevoda internacionalnih šansona. Narod pjeva jer tako osjeća, ne da zaradi ili da se producira. Naša pratnja prozračnih tamburica jedva da ima premca kao pratnja ljudskog pjevanja. Uvijek je pozitivan rad bolji i djelotvorniji od borbe protiv nepristojnih pjesama. Isto je tako djelotvornije naučiti mlade pristojne plesove nego istrošiti se u borbi protiv lascivnih. To isto vrijedi i za ukusno odijevanje.

Samo u tom okviru ljubavi doživjet će mladi ljepotu tjelesnog sjedinjenja, koje treba da ostane uvijek izraz međusobne ljubavi. Bog pritom daje veliku radost kao što je i u cvijet stavio slatki med. — Zanimljiva je reakcija nekih katoličkih francuskih pisaca da ne valja romantizirati stvari i kao uvod u inicijaciju govoriti o cvijeću: o peludu iz prašnika koji pada na tučak. Pa dobro, zar ti antiromantici smatraju da cvjetovi nisu seksualni organi, pa i kad ih stavljamo na oltar? No progovorit ćemo i o životinjama koje dobivaju mlade pošto mužjaci zaskoče i oplode ženke.

Mi smo već tako opterećeni psovanjem i grubošću na seksualnom području da nam se takav jednostavan i čist prikaz čini romantičnim. Sama nam istina izgleda kao kič i cifranje, a nakazne su nam karikature realizam. Realizam nam je jezik silovanja: »Bil se Dara povaljati dala?!« i psovke. — U sličnoj reakciji neki svećenici ne žele da se božićni nrsterij »oskvrnjuje« pri seksualnoj inicijaciji. Seksualnost je afektivno najna-bitija stvarnost života, pa razumijemo takve nezrele reakcije, no one su nerazumne. Biblija nam je i u tome škola ukusa i realizma.

Na tako pripravljenom pozadini iz djetinjstva zašto ne bi roditelji počeli inicijaciju u pret-pubertetu, pričajući mladima kako su se upoznali, zavoljeli, odlučili se vjenčati, kako su već onda razgovarali o svojoj budućoj djeci. Sve ostale podatke seksualne inicijacije treba uklopiti u taj okvir ljubavi.

Roditeljski ponos

U anketi smo postavili tri uvodna pitanja:

A. Kad djeca pitaju nešto iz obiteljskog života:

1. treba im odmah odgovoriti njima primijenjenim odgovorima
  2. treba malko odgoditi odgovor da se pripravimo
- V treba odgoditi odgovor na dulji rok do dobi kad je bolje reći.

1. 69 (87%)^m   Rezultati su označeni zvjezdicom jer su pozitivno ili
2. 5 (6%)^k   negativno izvan zone indiferencije (između 47,47% i
3. 5 (6%)*   21,19%) po chi-kvadrat testu na razini od 0,05%.

- B. Što je bolje:
1. čekati dok djeca pitaju
  2. sustavno ih prema dobi upućivati, makar ne pitaju.

1. 21 (25%)*   Oba su rezultata značajna izvan zone indiferencije:
2. 57 (69%)*   63,83 i 36,17%

- C. Inicijacija je u prvom redu dužnost i pravo roditelja. Smatrate li da svećenik treba dopuniti, odnosno potvrditi roditeljsku inicijaciju?

1. Ne treba
2. Dobro je
3. Nužno je.

1. 5 (6%)*   Osim trećeg svi su rezultati statički značajni. Zona indi-
2. 52 (68%)*   ferencije: 47,47%—21,19%.
3. 20 (26%)

Dakako da svi imaju pravo govoriti o obiteljskim problemima, ali nam se sviđa malo ekstremni stav da je sasvim dovoljna roditeljska inicijacija. Dao Bog da dobijemo takvih roditelja koji će i kao roditelji i kao kršćani svojoj djeci u odgoju dati i ono blago što ga Crkva posjeduje. Radi toga je osnovan Obiteljski institut kao dvogodišnji tečaj na fakultetskoj razini da dobijemo takvih roditelja i apostola obiteljske obnove.

Četrnaest podataka

U predanketi roditelji su nadopunjali i križali informacije koje treba dati u seksualnoj inicijaciji. Izašlo je 14 informacija, koje će svaki na svoj način proširiti i ispuniti svojim životnim iskustvom. O tim smo podacima u anketi dalje pitali prilično mnogo stvari. Evo tih podataka!

1. **PODATAK:** Dijete potječe od majke: majka nosi dijete 9 mjeseci u svom tijelu (kao u kolijevci) i ono se rada iz majčine utrobe, ono je plod utrobe majčine. Tako kažemo za Isusa da je »blagoslovljeni plod utrobe Marijine«.
2. **PODATAK:** Dijete prije poroda uzima hranu iz majčine krvi, majka za nj diše. Pupak je ostatak prekinute veze s majčinim tijelom.
3. **PODATAK:** Bog je stvorio tijelo majke tako da se na jednom mjestu rastvori (spolni organ), dijete izlazi i tako se rodi. Majka pritom (ne uvijek) osjeća boli, ali se odmah veseli što je rodila dijete.
4. **PODATAK:** Dijete potječe i od oca. Otac dodaje svoj udio pri nastanku djeteta. Dijete nastaje jednako od oca i od majke, samo majka preuzima zadaću da mu u svom tijelu krvlju donosi hranu, a iza poroda da dijete hrani mlijekom svojih prsiju. Zato se iza poroda djeteta majčina prsa napune mlijekom. Tako je Bi. Djeвица Marija na Božić počela dojitij dijete Isusa.

5. **PODATAK:** Djevojčica nema spolni organ kao dječak. Nitko joj ga nije oduzeo. Ona nosi mjesto toga kolijevku za buduću djecu u tijelu i narast će joj prsa da bi dojila dijete.
6. **PODATAK:** Djevojčica i dječak jednako vrijede i pred Bogom i pred ljudima. Svatko ima nezamjenljivu ulogu u životu i vječnu dušu.
7. **PODATAK:** Otac u zagrljaju ljubavi unosi u majčino tijelo klicu života da bi se zajedno s majčinom klicom moglo začeti dijete. Otac i majka postaju tada »jedno tijelo«, kako veli Isus Krist.
8. **PODATAK:** Otac i majka dužni su ljubiti jedan drugoga i djecu cijeli život. Ne smiju ostaviti jedan drugoga ni djecu. Pred Božjim oltarom zakleli su se na doživotnu i vječnu vjernost u ljubavi.
9. **PODATAK:** Ženidba je sveti ugovor zaručnice i zaručnika pred Bogom da jedan drugome poklanjaju sebe: svoju ljubav, svoju vjernost, svoje tijelo za plodne zagrljaje u kojima po Isusovim riječima postaju »dvoje u jednom tijelu«. Tako uvijek nanovo grade novi naraštaj Crkvi i domovini i utvrđuju svoju vezu ljubavi.
10. **PODATAK:** Očevo sjeme nalazi se izvana u vrećici spolnih organa, stvar se u dvjema jajolikim žlijezdama. Majčina klica nalazi se duboko u njezinu tijelu. Zato se otac mora tjelesno sjediniti s majkom da bi njegovo sjeme dostiglo majčinu klicu života (jajašce). Kada se sjeme i klica sjedine, nastaje zametak. U tom času sam Bog djeluje u roditeljima, stvarajući besmrtni duh. Tako nastaje čovjek. Tjelesno je sjedinjenje sveto i časno, no smiju ga vršiti samo vjenčani supruzi koji su na se uzeli doživotne obveze.
11. **PODATAK:** Zato se u doba prve mladosti spolni dijelovi tijela razvijaju i ožive. Oživi i duboka privlačnost ljubavi između djevojaka i mladića. To je Božji poziv upućen svima da postanu graditelji ljudskog roda. Bog ih poziva ljepotom ljubavi i radostima tjelesnog sjedinjenja, ali nikoga ne sili. Svatko je slobodan da se posveti — ako želi — potpunoj službi Božjoj kao svećenik, redovnik ili kao redovnica (časna sestra).
12. **PODATAK:** Kod djevojčica otprilike u 13. godini počinje mjesečno pra-nje (menstruacija): jednom mjesečno kroz nekoliko dana cijedi se polako plodna krv pripravljena za dijete, ako se začne. Dijete se može začeti samo u polovici između dviju menstruacija. Tako se svakog mjeseca sprema nova svježa posteljica za dijete. Prvom menstruacijom djevojčica postaje djevojka, sposobna da postane majkom. Kad prestane »ono što biva kod žena« — kako kaže Biblija — žene više ne mogu imati dijete; to biva prije 50. godine života.
13. **PODATAK:** Kod dječaka otprilike u 14. ili 15. godini počne se u razmacima izljevati sjeme dok su u snu (noćna polucija). Oni mogu biti očevi samo tako dugo dok su sposobni za takve izljeve. To se tako događa kod dobrih mladića jer, nažalost, neki mladići sami izazovu takvo izlučivanje sjemena u budnom stanju, što je težak grijeh ako to čine hotimice i i svjesno (masturbacija), a ne iz slabosti. Do pobjede može im najbolje pomoći isповjednik, a kojiput i liječnik.

14. **PODATAK:** Gospodin je Bog stvorio obitelj kao školu ljubavi da se pripravimo za nebo; nebo je, naime, sreća koja dolazi od potpunog sjedinjenja ljubavi s Bogom. Obitelj: otac-majka-djeca slika je Presvetog Trojstva: Otac-Riječ(Sin)-Duh Sveti. Božja svijest odražuje se u čovjekovoj trojstvenoj svijesti (i mi rađamo misli i ljubav) i u obitelji koja je trojstvena.

Ovih 14 podataka samo su okosnica koju treba ispuniti dodatnim vrijednim podacima i vlastitim doživljajima.

Tko, kada i kako?

Roditelje te studentice i studente Obiteljskog instituta upitali smo za svaki podatak što misle, ima li kakve prednosti da majka ili otac reknu dječaku ili djevojčici ili je to svejedno. — Studenti i studentice Obiteljskog instituta odgovarali su s više razumijevanja već na temelju površnog znanja genetičke psihologije. Sve u svemu, odgovori su bili prilično nesigurni s velikim raspršenjem, pa ih ovdje ne iznosimo.

Upitali smo za svaki podatak kad misle da bi trebalo dati informaciju, pa smo izračunali srednje vrijednosti koje uz veliko raspršenje ne znače mnogo. I tu se pokazala velika nesigurnost. .

Zanimljiviji su podaci što misle treba li podatak reći svima skupa, odijeljeno dječacima i djevojčicama, no skupno, ili pojedinačno:

Svima skupa: Dječacima posebno, Svakom posebno:
djevojčicama posebno:

1. podatak	51*	10*	20
2. podatak	48*	10*	22
3. podatak	37	15*	27
4. podatak	41*	13*	26
5. podatak	33	8*	38
6. podatak	70*	4*	6*
7. podatak	23	18	40*
8. podatak	65*	6*	12*
9. podatak	49*	13*	20
10. podatak	18	20	44*
11. podatak	30	12*	34
12. podatak	9*	18	55*
13. podatak	6*	19	55*
14. podatak	69*	3*	11*

Značajni iznosi označeni su zvjezdicom: veći od 39 i manji od 17.

Muški su tih 14 podataka poredali po važnosti za život drukčije od žena:

Rang muškaraca: 1, 3, 4, 7, 5, 8, 9, 2, 12, 10, 11, 14, 13

Rang žena: 1, 8, 4, 9, 6, 7, 14, 3, 12, 5, 11, 2, 10, 13

Rang-korelacija = • 74

Pitanje da li je bolje reći zasebno pojedincima ili svima skupa ili skupno, ali odijeljeno dječacima, odijeljeno djevojčicama, prilično je važno, pa nam ti podaci mogu poslužiti kao neka orijentacija. Ako je rezultat ispod 17, to mišljenje treba odbaciti, ako je iznad 39, dobro je prihvatiti ga. No ostaje pitanje, može li se prikaz tako dijeliti. Ako se može, bolje je podatak dati svima jer je sasvim drukčiji doživljaj ako netko nešto čuje nasamo ili ako čuje pred drugima i zna da su i dragi isto čuli. Onda zna da i drugi to znaju pa se tako stvara javno mišljenje. Nasamo dana uputa nema takvu snagu, nije društvena.

Zdravi realizam

Ne smijemo se stidjeti stvarnosti kad se Bog nije 'stidio' načiniti je. Nemamo ništa protiv izraza »dijete je raslo pod srcem majčinim« (i narodna pjesma tako kaže), ali ne da dadne pouku o oplodnji, nego da izrazi kako je majčina ljubav pokretač plodnosti. Ako i upotrijebimo u inicijaciji taj poetični izraz, upotpunimo ga onim iz Zdravomarije: »Dijete je plod utrobe majčine.«

O porođajnim bolima govori se kojiput tako dramatično, kao npr. Stephan Zweig u romanu »Verdi«, da čovjeka prolaze srsi. Drugi opet predlažu da se o tome uopće ne govori jer da se sada majke spremaju i duševno i lakom gimnastikom, pa neke rađaju bez boli. Porođajna je bol inače jedina prirodna zdrava bol, a uvjetovana je uspravnim hodom čovjeka zbog kojega je donji izlaz morao biti čvrst da dijete prije reda ne ispadne. S druge strane porođajne boli dolaze — vele liječnici — od nedostatka kis'ka u ritmičkim stezanjima (trudovima) pri porođaju. Za mnoge žene, osobito za gradski svijet, koji se tjelesno nije prirodno razvio, porođaj će ostati bolan. S porodom je slično kao i s radom općenito: neugodan je i bolan onome koji ga ne umije zavljetati. U igri se više troši energija nego u radu, a igra nam je ipak draga pa se tijelo tako divno prilagodi da to veliko trošenje energija nadoknadi i još odstrani tragove prijašnjeg umora. Tako i stav žene prema rađanju utječe na to hoće li ono biti više ili manje bolno. U svakom slučaju, kao što moramo biti spremni na poslove koji nam nisu dragi, tako neka je i žena spremna iz ljubavi prema djetetu podnijeti jedan stupanj boli. Eto, u tom smislu treba reći djeci da neke žene više, neke manje podnose boli pri porođaju, ali tu bol brzo zaborave iz ljubavi prema djetetu i spremne su podnijeti je. Upravo su ponosne što mogu za svoje dijete nešto prepatiti.

Moramo paziti na izraze i odvagivati ih afektivno, no ne smijemo u traženju nekih biranih i izvještačenih izraza i usporedbi postati smiješni. Maternica, jajnik, jajovod, rodnica, male i velike usne, dražica, . . . sjeme, spolovilo, otvrdnuće (erekcija), sjemenici, žlijezde, stavljanje ukrućenog spolovila u rodnicu žene, utjerivanje sjemena uz ritmičke trzaje, orgazam . . . sasvim su pristojni izrazi. Ima i drugačijih, koji su također negda bili pristojni, ali su ih zaprljali psovači i izrugivači.

Inicijacija putem knjiga

Bolje i tako nego nikako! Ipak je neusporedivo vrednija živa riječ uz koju dajemo svoju sigurnost i poštovanje, sugeriramo vlast nad tim čitavim područjem i potičemo daljnji dijalog i otvorena pitanja mladih. Knjiga dobro dođe nama da se uživimo u inicijacijski zadatak, da naučimo najzgodnije izraze, a našim mladima da iza naših uputa mogu ponovo pročitati i promisliti o svemu. Ako smo u usmenom tumačenju štogod usput zaboravili reći, knjiga će to popuniti.

Na hrvatskom su izdane slijedeće knjige:

Kako sam došao na svijet? (Za djecu od 8—10 godina), Zagreb 1940.

Kako sam došao na svijet? (Za djecu od 12 i više), Zagreb 1940. Osjeća se još zaobilaženje i usiljena delikatnost u prikazivanju.

Ciklostilom je umnožena knjiga:

PIERRE DUFOYER, *Kako ću djecu i mladež uputiti u pitanje o postanku života?*, Zagreb 1958.

Anne-Marie, Tko će mi odgovoriti? Upute i savjeti mladim djevojkama. (Knjiga predviđena za djevojke od 13, 14 godina. Mi bismo te datume pomakli za tri godine unazad i napisali: za djevojčice od 10 godina.)

MICHEL QUOIST, *Između petnaeste i ljubavi*, Zagreb 1971. Izdao o. Stanko Weissgerber, Jordanovac 110. — Time što je napisano »Od petnaeste« ne znači da ne bi bilo dobro da se knjiga čita i prije; baš prije treba čitati tu knjigu da se doba od petnaeste do braka pametno provede.

MICHEL QUOIST, *Dnevnik Ane-Marije* u obliku romana, inicijacija za djevojke.

P. CLEMENTE PEREIRA, *Tko će mi reći istinu?* (izdao Glas Koncila) 1968. Konačno nešto i za dječake!

Za roditelje je veoma dobra knjiga MARIELE QUARTANA, *Istina o porijeklu života*, Samobor 1972., prijevod s talijanskog. Tu su ispričana inicijacijska iskustva mnogih bračnih parova. Knjiga se čita s udivljenjem jer su te majke i očevi pretvorili inicijaciju u pravo duhovno vodstvo trajnog karaktera sa svojom djecom.

Umjetnici u inicijacijskoj praksi

Iznijet ćemo nešto iz te knjige. Jedna majka opisuje kako je bila iznenađena kad joj je kćerka već u 1. godini doživjela prvu menstruaciju, pa je svojoj mlađoj kćerci sve rastumačila već u 9. godini da joj prištedi zbunjenost i paniku starije kćerke. Ova mlađa zaključila je spontano: »Gledaj Gospodina, kako je samo znao to sve načiniti!« To udivljenje nad Božjim djelom najljepši je i najnormalniji učinak otvorene i lijepe inicijacije.

Danas su učestale i masturbacije kod djevojčica, pa i o tome treba otvoreno progovoriti u četiri oka. »Jednog dana — priča jedna majka — upitala me djevojčica: Mama, ti si mi rekla da tata daje majci sjeme. Kuda ti daje sjeme? — Tada sam joj protumačila kako se to zbiva. Govorila sam joj o fizičkoj privlačnosti muškarca prema ženi. I upravo iz te privlačnosti, iz te ljubavi rađaju se djeca. Budući da sam joj kratko objasnila mušku fiziologiju, kazala sam joj kako muški organ uđe u ženski i polaže sjeme.« — »Vidjela si da tijelo tvoga starijeg bratića nije isto kao tvoje. Vanjski organ, koji se razlikuje od tvoga, vrlo je važan: zapravo on sadržava neku vrst kanala iz kojega izlaze oplodne sjemenke koje se stvaraju u muškarcu. Taj kanal služi kao vodič koji ih prenosi u ženski organ. Zato ga treba čuvati čistim.« — »Kad se tata i mama u ljubavi sjedine, tata stavi svoj organ u mamin i osjeti u velikoj radosti kako sjeme iz njega izlazi. I majka osjeti duboku radost i oni se svakim takvim sastankom još dublje zavole, a Bog ih nagrađuje što su spremni zasijati novi život.« .

Dječak komu je isto sve rastumačila, sam je zaključio: Gle, upravo kao kod cvijeta! — Onda je dečko pitao: Da li se to zbiva samo jednom u životu? — Ne, to je redoviti izraz ljubavi ženidbom sjedinjenih. Ti zagrljaji potvrđuju i promiču njihovu ljubav. — Rastumačila je svome sinu nauku enciklike »Humanae vitae«, plodna i neplodna razdoblja. Govorila mu je o potrebi čistoće prije braka i o umjerenosti u braku. I o djevičanstvu mu je govorila: o Kristovu savjetu da se neki potpuno posvete Crkvi. Oba su životna puta sveta. Za njega će biti najbolji onaj put na koji ga Bog potakne.

Pod pritiskom nagona

Bezuvjetno treba obraditi i nagonsku i osjećajnu stranu odnosa između djevojke i mladića. Djeca već osjećaju nagone, no u pubertetu ti nagoni ojačaju. Dječak je upozorio majku: »Vidiš li onu djevojčicu s pletenicama i s plavom pregačom... vrlo mi se sviđa!« — Iza kratke šutnje nastavi: »Jedan moj školski drug kaže da je vidio svoju djevojku svučenu kroz rupu od ključanice jedanput kad su bili zajedno na moru. Pitao me je, jesam li ja vidio svoju, a zatim mi je rekao, da — ako hoću — mogu ići s njim potajno u jedno skladište gdje ima mnogo revija s golim ženama.« — Odahnuo je kao da mu je pao kamen sa srca. — »A što ti misliš o tome?« — upitala ga mama. »Mislim da su gole žene nešto ružno.« — »Ne, ne — nastavi mama — onakve kakve ih je Bog stvorio žene su lijepe i muškarci su lijepi. Bog ne stvara rugobe.« — »A što si ti odgovorio svome drugu?«, nastavi mama. »Da me to ne zanima! Ali iza toga, napose kad idem u krevet, dolaze mi ružne misli i teško mi je. Nisam ti to htio reći, jer me je stid, ali sam sada zadovoljan što sam ti to rekao, tako ćeš mi pomoći.« — Takvim povjerenjem taj je dragi sin svojoj majci dao svjedočanstvo iznad kojega nema većega, svjedočanstvo povjerenja. Ona

mu je savjetovala, neka tako lijepo ispriča što ga muči tati ili ispovjedniku.

Nije lako mladima kad im se bude nagoni. To je razdoblje zaista teško, a priznanje ih umiruje i osnaži u pametnoj borbi s uzbuđenjima. Jedna je djevojčica došla roditeljima sva izmučena: »Imam pred očima muškarca i ženu gole kako se grle!« — Bilo je navečer, izmolila sam s njom 10 Zdravomarija. Konačno je iscrpljena klonula i zaspala.

Usred afrodizijačke civilizacije

Prolazeći kraj reklame s vrlo oskudnim kostimom na naslikanoj ženi, dječak je srdito izjavio: »Gledaj ono dvoje! Baš su glupi!« — Mama priča da ga je pozvala neka gleda časopise. Sam ih je pregledavao. I tu se našla neka izazovna slika. Donio joj je sav bijesan tu sliku: »Jesi li vidjela ovu luđakinju? Upravo je luda kad se daje tako fotografirati, jesi li vidjela!« — »Bi H ti htio vidjeti mamu da se tako slika?« — nastavi mama. »Nikada! To je strašno!«

Drugi opet, da se oslobodi muke, ispriča mami: »Bila je gola žena prekrivena samo trakom ... To je reklama za ženske kupaće kostime. Oglašuju kostime, a kostima uopće nema! Samo je naziv firme, a mene ta figura nervira! Ljuti me, jer znam da nije dobro, no ipak mi se sviđa gledati ih! I to mi se uvijek događa i s drugim figurama. . . Ne bih ih htio gledati, ali ih ipak gledam.« — Majka ga je umirila da to doživljavaju svi mladi. Bog je stavio privlačnost i užitak u sve što je važno u životu tijela: tako osjećamo glad, žeđ i pospanost navečer. Tako se muškarac mora sjediniti sa ženom da bude djece. Ne valja ako čovjek robuje nagonima, a evo, ima nesavjesnih ljudi koji iskorištavaju te težnje da prodaju svoju robu. Zašto te ljute te slike? Jer shvaćaš da tim slikama tebi oduzimaju slobodu, čine te robom, a taj je gubitak slobode odbojan za svakog čovjeka jer je sloboda najveće blago koje nam je dao Bog.«

U našoj afrodizijačkoj civilizaciji, usmjerenoj samo na užitke, ne možemo računati da će itko biti pošteđen, stoga treba mladima pomoći do pobjede. Nitko se od njih ne predaje bez borbe jer je za njima djetinje i dječaćko doba, kad je nutrina bila mirna i staložena.

Put do pobjede

Nije seksualni odgoj samo u tome da dječaci i djevojčice sve lijepo shvate u Božjem svjetlu, nego da ostanu slobodni. Već u dane osnovne škole treba upozoriti, osobito dječake, da poštuju svoje tijelo i da se ne igraju njime tražeći zabave. Kad se pak tijelo probudi, nemojmo tragično shvaćati prve neuspjehe. »Onda uzdrhtim i u tome uživam!«, priznaje jedan dječak. »Osjećam da činim nešto zlo!« Nitko se zarobljen ne osjeća lijepo. Sam je pred sobom poražen i ogorčen te traži izbavitelja. Koji su se prilično predali ropstvu i pate od njega, treba im s mnogo ljubavi rastumačiti da će pobijediti ako samo ustraju i budu iskreni. Dječacima je

najljepša pobjeda ako se tijelo samo u snu odtereti. Neka sebi čestitaju na toj pobjedi. Kako su lijepo izdržali jedno zrenje i punjenje žlijezda, dokazali su da to mogu i stalno postići. Neka se bez potrebe ne zadržavaju u dugom maštanju, **a kad misle o seksualnoj i obiteljskoj stvarnosti**, neka se sjete dragog Boga, koji je sve u njihovu tijelu saznao i što on želi od nas.

Bolje je zaokupiti se nečim sadržajnim i pametnim. Ne pomaže mnogo govoriti: Neću to! — **a** pri tome podržavaju misao na ono što vele da neće, pa smirenja nema. Postoji upravo jedna psihotehnika u smirivanju seksualnih uzbuđenja. Nauče li je mladi, ta će im disciplina neobično koristiti u svem duševnom razvoju. — Mladi su puni želje da vladaju i da gospodare sobom, da rade slobodno što hoće i da ih ništa ne zarobi. Jest, postoji nagon za unutrašnjom slobodom! — Svaka slobodna akcija, sport, naprezanje da dostignu vrh planine, zaokupljenost za čitavo vrijeme nečim radosnim i aktivnim pomaže u borbi za unutrašnju slobodu. Konačno, isti je duševni gest: sabrano se moliti, marljivo učiti, naprezati se u radu i upravljati svojim mislima da o tijelu mislimo sveto i ne fantaziramo predugo.

Prave i duboke radosti koje daje revnost i duševna aktivnost nadilaze kratke opojenosti poraženih uživača koji onda u tuzi plaču nad ruševinama svoje slobode. Stoga je za mlade posebno opasno malodušje, turobnost, melankolija i dosada. — Sve to spada u cjelovitu inicijaciju.

Sam bijeg u zaokupljenost ne može uvijek uspjeti, svako veće nađe nas same s našim tijelom. I uopće, bijeg nije konačno rješenje, nego posveta i obrada. Nikakva vanjska disciplina ne može garantirati da mladi ne rade sa svojim tijelom što hoće. Stoga je seksualni odgoj mjerilo koliko je stečeno vlastitog uvjerenja. Povjerljivi razgovor o svemu tome kao da provlači kroz nagone spone i bljeskove jasnoće, koji oslobađaju iznutra.

Čitao sam dnevnik jednog mladića **koji** je svoje godine razvoja lijepo prošao bez ijednog prestupka jer je bio lijepo pripravljen za te godine. Radosnijega dnevnika nisam sreo. Pobjeda je divna, ona je izvor nepresušne radosti i volje za život. Što su mladi bolje pripravljeni i što prije izvojuju pobjedu, ona je i to lakša.

Najvitalnije doba života

U doba puberteta najmanja je smrtnost u životu, organizam je u cvatu. Pa i tzv. sujedice, **pristići** (u Dalmaciji zvani čvilje), znak su čišćenja krvi. Pubescenti, posebno djevojke, veoma se ljute zbog tih prištića. Pa i nagli rast vodi kroz razdoblje neskladnosti («klipansko» doba). Nos prvi na licu počne rasti. Mladi su u to doba zabrinuti za svoj izgled i ne znaju kamo spadaju: nisu ni djeca ni odrasli. U svemu tome treba im pomoći.

Kao što su čirevi probavnog trakta psihogenog podrijetla, tako i **pristići** po licu mogu biti od osjećaja krivnje. Hans Zulliger priča slučaj Judite. Trpjela je od osipa po koži, koji se opirao svakoj terapiji. Bilo joj je **16** godina. Počela je i mokriti u krevet. Psihoterapija je otkrila uzrok: priznala je da se zaljubila u nekog momka, da je došlo do poljubaca i dodira. Osjećaj krivnje očitovao je njezino duboko uvjerenje da je prljava i nečista. Njihovo prijateljstvo Hilo je bezizgledno: do braka ne bi moglo doći zbog prilika. Oboje su to znali. Mladić ju je ostavio izjavivši prilično brutalno da mu se gade njezini **pristići**. Čim se ponovo zaljubila u drugoga i roditelji odobrili tu vezu, osipa je i mokrenja nestalo.

To nezadovoljstvo s vanjskim izgledom pojačava upravo probuđeni estetski osjećaj već u dvanaestoj godini. Ljepota prirode i ljudskoga bića kao da sine i raste do prvih zaljubljenosti i romantičnog doživljaja prirode. Treba ih utješiti da je nesklad rasta prolazan, uskoro će i oni i drugi biti zadovoljni i prezadovoljni rascvatenom mladenačkom ljepotom.

Pubertet treba shvatiti kao neobično pozitivno razdoblje, kao trostruki cvat: uma, srca i tijela. Kao što regresija nije nikad bila dobra, tako i sada ne smijemo mladima stavljati za uzor njihovo dječjačko doba i doba djevojčice, nego buduću odraslost. — »Nitko oruči brazde, koji se okreće nazad, nije dostojan kraljevstva nebeskog« (Lk **9, 62**). Kriv je životni ideal fiksiranja u mladosti, separiranja omladine od normalnog čovječanstva. Pravi je ideal djetinjstva da prestane, tako i mladenaštva **da** prestane, a cilj je potpuni zreo čovjek.

Trostruki cvat

Cvat tijela spašava se i oplemenjuje cvatom srca, a cvat srca spašava se cvatom uma. Odgoj — pa i vjeronauk — treba da bude na sve tri razine. Čitav taj posao neka je opet sve više samoodgoj, inicijativu preuzima mladi čovjek. U ovome razdoblju ništa tako ne škodi kao nametanje izvana. Možemo očekivati samo zabacivanje onih vrednota koje se autoritativno izvana narivavaju. I opet — kao ono na početku diferenciranja cerebropsihičkih sposobnosti — čini se da sve treba raditi nanovo. Mladi čovjek ne ide u život s tuđim programom, nego samo i jedino s vlastitim svjetovnim nazorom. Ništa nismo u odgoju definitivno stekli što se ne pretvori u samoodgoj: u vlastito uvjerenje i praksu.

Nama se, nažalost, mladi rastepu s vjeronauka u pubertetu. Prebrzo završavamo katekumenat. Negda je Crkva imala katekumenat samo za odrasle, a sada imamo samo za drugo djetinjstvo. Onda se ne smijemo čuditi što kršćanstvo, koje zahtijeva najveću zrelost i odraslost, **poprima** ipak u našoj praksi i pastoralnim rezultatima infantilne oblike. Crkvi ostaju vjerni djeca i starci. Francuzi su zadržali svečanu sv. Pričest u dvanaestoj godini iz doba prije pape Pija X., pa je nazivaju *apostasie solennelle* — svečana apostazija. Iza nje mladi se opraštaju od Crkve.

Svako produblјivanje i odgađanje katekumenata za sv. Potvrdu, kao i temelјiti katekumenat za sakramenat ženidbe bio bi zahtjev suvremene katehetike i pastorala.

Ne posvetimo li seksualni i erotski cvat u snažnoj umnoj obradi kršćanskog nazora na svijet, moramo izgubiti mlade. I taj postupak s mladima ne smije biti cerebralan u školskim oblicima, nego se školskom radu treba dodati duhovno vodstvo i društveni život. I škola se danas reformira u smjeru grupne dinamike i diskusijskih kružoka. Naša situacija, da smo oslobođeni tradicionalnog školskog okvira, mogla bi nam pomoći da uvedemo nove oblike katehetskog rada. Gangovi dječaka i djevojčica raspršuju se u pretpubertetu, ali se uskoro stvaraju grupe mladića, koje stvaraju svoju subkulturu u sociološkom smislu, koji nije i ne mora biti pejorativan.

Kateheta pri tome ne smije biti niti paternalistički profesor, niti se smije spustiti na razinu omladinca među omladincima, nego bi trebalo da postane vođa i mentor prema odraslosti i uzor odraslosti među mladima. Nije lako spojiti poštivanje slobode -mladih i široki liberalizam, koji mladi vole, s ozbiljnim autoritetom više putem osobne sigurnosti i bogatstva ličnosti, nego putem pozivanja na prava i zakone. Pokušajmo postati vođe opravdane i disciplinirane emancipacije mladih.

Koedukacija

Škola je nekad odijelila mladiće i djevojke u doba pretpuberteta, puberteta i adolescencije. No i prije, izvan škole, u obiteljima, vladala je uvijek koedukacija. Samo u školi mladi nisu bili u normalnom ljudskom rodu, nego u umjetnom jednobojnom društvu. Starija pedagogika zauzimala se za odijeljene spolove u to »opasno doba«. Ali ta je ista starija pedagogika kao glavnu zadaću uzela da pošto-poto očuva mlade od izgreda. Previše je energije trošila da izvana spriječi zlo, umjesto da iznutra gradi dobro. Sprečavala je susrete i tako primijenila formulu bijega.

Pokušajmo analizirati učinke koedukacije s pozitivne strane. Prije toga jedno važno upozorenje: kad kažemo koedukacija, ne mislimo na bezgraničnu slobodu izleta nasamo u dvoje, putovanja autom u dvoje, šatorovanje u promiskuitetu. To nije koedukacija, nego promiskuitet, predvorje grupnog seksa. Osim u iznimnim slučajevima vrlo liberalne obitelji, sami mladi nisu podnosili da odrasla braća i sestre spavaju u istim krevetima, ali su čitav dan skupa živjeli, razgovarali i družili se izvan kuće.

Jedno pitanje osvjetlit će nam problematiku koedukacije: zašto se braća i sestre ne zaljubljuju jedni u druge? — Sigurno ne zato jer bi bili jedni drugima manje lijepi i privlačni u cvatu mladosti. Jedan je činilac opće ustaljeno shvaćanje da se braća i sestre međusobno ne žene. No znademo, kad planu elementarne strasti, onda se griješi protiv svih normi čovječanstva. Ako se ne smiju ženiti, ne znači da ne bi mogli seksualno se izi-

vljavati. Norme bračne vjernosti, koje svi priznaju, nisu dovoljno jake da ljude očuvaju od bračnih nevjera i sličnih izgreda. Činjenica je da se normalna braća i sestre duboko vole i spremni su mnogo toga učiniti jedni za druge, a ipak nisu zaljubljeni jedni u druge. Odlučan činilac čini se da je nešto drugo: braća i sestre odviše se poznaju iz neprestanog dnevnog života, pa osim seksualno-erotskih valnih dužina dominiraju drugi, izrađeniji i bogatiji faktori susreta. Oni se poznaju i doživljavaju ne samo kao tijela u cvatu mladosti, nego kao osobe sa svojim mislima i problemima. »Opasna je« za mladića ona nepoznata, opasan je za djevojku onaj nepoznati kojega poznaju samo izvana po tijelu, po ambalaži više nego po unutrašnjem sadržaju ličnosti. Iluzija zaljubljenosti, osobito prve, u kojoj se više projicira ono što se očekuje nego se doživljava ono što se nalazi, može se razviti samo izdaleka u siromašnim kontaktima izvan doma. I u braku potpuno upoznavanje predstavlja opasnost za zaljubljenost, ali je istom pravi temelj prave zrele ljubavi.

Osim toga, razdoblje puberteta i adolescencije »pravi je trenutak« da se doživi drugi spol. Stroga odijeljenost spolova imala bi za učinak nefamilijarnost, nesposobnost da se shvati srž ženina i muževa bića. Ionako se u ovom razdoblju susreću mladi s nekim strahom i nesigurnošću jer osjećaju da odviše jako djeluju jedni na druge. — Postoji i razlika u zrelosti: djevojčice su za godinu i po zrelije od dječaka, pa se stvaraju prve veze s onim iz viših razreda. Neprestani je prigovor dječaka da ih kolegice preziru i druže se sa starijima. Prema tome, sam će razredni kolektiv služiti kao kočnica preranim zaljublivanjima i približavanjima. U kasnijem razvoju puberteta i adolescencije dečkima će odgovarati djevojke iz mlađih razreda, pa će im kolegice prigovoriti da izrabljuju vječnu prednost mlađe žene pred starijom.

Koedukacija nam je nametnuta kao situacija, no usudujem se kao psiholog i svećenik pozdraviti je, pa mislim da bi bilo sasvim promašeno da je nastojimo odstraniti s vjeronauka.

Djevojke pozitivno djeluju na mladiće i obratno. Pred djevojkama dečki će biti i pristojniji i više će učiti jer ih eros nuka da se jedni pred drugima pokažu u najboljem svjetlu. Uvjeren sam, ako atmosfera nije zatrovana seksualnom revolucijom, dugotrajna i dosljedna koedukacija čini od djevojaka pred mladićima otmjene dame, a mladiće pred djevojkama otmjenim vitezovima. Jedni na druge stavljaju zahtjeve koji u afektivnom smislu elementarno djeluju. Sjećam se iz godine 1952., za vrijeme velikih manevara kako su se inače fini gradski ljudi iz središta Zagreba u kasarnskom ozračju svi pretvorili u prostake i psovače. No jedna grupa, u kojoj sam i sam sudjelovao, stvorila je program prilično visoke kvalitete kao zbor i improvizirani orkestar. Za vrijeme vikenda davali smo taj program po okolnim mjestima. Mlade žene i zaručnice došle su subotom u posjet svojim »soldatima« u rezervi, pa je po koja skočila na kamion i pošla s nama onamo gdje se davao program. U tili čas svi se pretvoriše u fine ljude: nijedna psovka, nijedna se nepristojna

riječ nije više čula, svi su postali kavaliri i prepuštali najbolja mjesta u kamionu »damama«. Upravo sam želio da svaki put koja od njih uskoči u naš kamion.*

Cvijet koji se otvara i stablo koje raste uvis

Razvojni put djevojke i mladića različit je, pa se i u tom smislu potpomažu. Djevojka se razvija kao cvijet koji se otvara ostajući cjelovita, a mladić dodaje donjim granama nove kao voćka koja raste.

Kod djevojčica najprije porastu dojke, zatim se pojave dlake u obliku istostraničnog trokuta s podnicom gore i na kraju se javi menstruacija. Djevojka se otvara kao cvijet odozgo. Ona je do grla seksualizirana, pa je dosljedno njezina seksualnost produhovljenija i humanija. — Kod dječaka se najprije razvijaju organi razmnožavanja: sjemenici (*testis*) prvi, zatim spolovilo (*penis*) i konačno pubične dlake, koje se proširuju prema pupku. Mladić se otvara odozdo te u svojem procesu humanizacije seksualnog nagona najprije pusti donje grane, pa dodaje nove.

Majčinstvo se javlja kao menstruacija, fenomen koji nepripravljenu djevojčicu uplaši, dok se čitavo očinstvo javlja kao probuđeni med orgazma uz ejakulaciju. I zato je masturbacija neobično raširena među dečkima, a djevojke je samo umjetno i zavedene od seksualne revolucije u naše dane kod sebe izazivaju. Kao i u obiteljskom (Edipovom) kompleksu, mladić ima teži put i teži zadatak od djevojke. Djevojka je u tom smislu, ako ostane autentična i sačuvana, *adiutorium simile sibi* — pomoć slična njemu (Post 2, 20; 2 18). — Kad ispovijedajući sretnem mladiće koji se teško odupiru masturbaciji, upitam ih u njihovoj 15., 16. 17 ... godini: Jeste li se kojiput zaljubili u djevojku? Obično dobivam veličanstveni i naivni odgovor: Jesam, dok sam bio mlađi! Biva, nadrastao sam ja već te djetinjarije! — Onda mu savjetujem da nastoji zavoljeti jednu vrijednu djevojku. Masturbacija daje kratke užitke koji zamaraju i razočaravaju, dok zaljubljenost ispunja čitave dane. — Statistički je ustanovljena činjenica da je 15. godina za dječake vrhunac masturbacije, ali ujedno i nagao pad. Eros ih oslobađa od seksusa, zaljube se. Djevojka, dakle, svojom cjelovitošću, ako je ne iznakazi, pomaže mladiću da u svom napretku s prvog kata seksualnosti pokroči na stupanj erosa. Ne treba, štoviše, ni »nastojati« da se zaljube, Bog se pobrinuo da se to dogodi.

_____*

* Djevojke će, družeći se s dečkima, njih bolje upoznati, osjetit će da je mladić usmjeren više tjelesno, da odmah pomišlja na seksualni čin, pa neće biti naivne i prevarene. Mnoge djevojke budu prevarene zbog neiskustva, pretpostavljajući da i mladići, kao i one, prvotno misle na duševnu vezu ljubavi. — Neiskusna djevojka misli da će izgubiti mladića ako mu ne popusti u sve smionijim tjelesnim dodirima, a istina je obratno: ona gubi pred mladićem što više postaje osvojena tvrđava. Kakva je s njime, takvu je mladić zamišlja i u susretu s drugim momcima pa gubi povjerenje u nju. Za mladiće su privlačne upravo djevojke koje se ne daju, koje treba osvajati; takve djevojke poštuju. Izazovno odjevene djevojke kao da se svima daju; i to odbija mladiće, osobito one bolje.

Četveroglasje

Djevojka pomogne mladiću da iz prvog kata dospije u drugi, no oboje treba da se popnu na treći i četvrti kat: ljudska je ljubav četveroglasje: bas seksualnosti, tenor erotike, alt karitativnosti i sopran melodija ljubavi prema Bogu. *Sexus—Eros, Caritas—Agâpee*. Novi zavjet i prva kršćanska literatura izabrali su kao najčišću i najmanje opterećenu riječ *agapee*, njome označuju sve. Mnogi moderni pisci uzimaju tu riječ kao oznaku melodije ljudske sudbine koja se ostvaruje u ljubavi prema Bogu.

Sexus i eros dobivaju svoj smisao i ljepotu u obitelji i čovječanstvu, dakle, u karitativnosti. Mjesto direktnog vraćanja u neprestanu borbu s »napastima«, oslobodimo mlade novim svijetom, pa će napasti postati »pozivi« na finoću i dobrotu u susretima. Adolescencija je upravo stvorena za takav uspon. U to doba biraju mladi svoj životni poziv, ulaze u problematiku svoga naroda i čovječanstva, postaju oduševljeni rodoljubi i oštro kritiziraju socijalne nepravde. Moj udio u Crkvi i u čovječanstvu! Hoću li postati graditelj ili rušitelj, producent ili samo konsument, parazit? — Za takve su misli prijemljivi dečki, pa neka vrate djevojka-ma uslugu koju su im učinile na usponu iz prvog u drugi kat. Obiteljski život ne smije biti samo ispunjenje osobne sreće, dinamika ljudske ljubavi vodi u karitativnost i u misionarstvo. Na toj bazi razvit će se i koje svećeničko i redovničko zvanje.

Kolektivna knjiga »Spolni odgoj«, koja je izišla 1973., ima vrijednih pasusa u tom smislu, premda je puna nedosljednosti i hedonističkih stavova. »Tek ljubav daje spolnom odnosu pravu vrijednost i punoću. Zato ga samo ljubav opravdava. Bez nje ostaje spolni odnos nedorečen. Tada se u oba partnera uvlači nezadovoljstvo koje ih doskora rastavi. — Ljubav bi morala biti prisutna u svakom spolnom odnosu i zato što uvijek postoji mogućnost začeca novog čovjeka. Dijete može biti sretno i razvijati se u zdravu ličnost samo kad ga roditelji iskreno vole. A oni •ga. mogu voljeti pravom roditeljskom ljubavi i ponašati se prema njemu na sasvim prirodan način samo onda kad se međusobno vole, kad se uzajamno usrećuju. Zato nitko nema prava da začinja i rađa djecu u spolnoj vezi u kojoj nema prave ljubavi« (str. 53.).

Unatoč krivim stavovima s obzirom na masturbaciju i petting, kritizira se »precjenjivanje fizičke komponente braka, a potcjenjivanje ljubavi« (str. 111.). »Brak ima smisla samo onda kad se osniva na uzajamnoj ljubavi, poštovanju, suradnji i punoj ravnopravnosti bračnih drugova. U takvom braku ljudi su sretni i zadovoljni; to ih potiče da budu dobri roditelji, dobri radnici i uopće korisni članovi društva. Kad bračni drugovi ne ostvaruju spomenute uvjete da brak bude sretan, onda su nezadovoljni, ljuti na sebe i na svog bračnog druga, pa se svađaju, uzajamno vrijeđaju, napadaju i slično. Činjenica da neki ljudi, odnosno nečiji roditelji žive u lošem braku, nije dokaz da brak ne može biti sretan; to ovisi o tome koliko se netko trudi da izgradi uspješan

brak« (str. 113.). — »Ako moj otac ne pomaže mojoj majci u kućanstvu, premda je i ona u radnom odnosu, već se odmara ili zabavlja dok ona radi po kući, onda to ne znači da je to prirodno i da tako mora biti; to je nepravedan i neprirodan odnos muškarca prema ženi; to je nedostatak ljubavi muškarca prema ženi; to treba odbaciti kao uzor muškog ponašanja prema ženi. Ako se moja majka miri sa svojom podložnošću mom ocu, svojom preopterećenošću kućom i obitelji ili svojom zapostavljenosti zato što je žena, onda ne postupa pametno; njezina popustljivost i »žrtvovanje« nikome ne trebaju, nikome ne koriste, a njoj štode« (str. 113.).

»Roditeljima treba dobro objasniti da nije materijalni standard života ono najvažnije za pravilan psihički razvoj djeteta. Treba ih upozoriti na činjenicu da dijete ni od vrlo visokog životnog standarda nema nikakve koristi ako mu nedostaje zdrava, skladna i emocionalno topla obiteljska atmosfera, te ljubav i pažnja roditelja. Stoga je potrebno upozoriti roditelje da njihova često pretjerana briga za neprestano i što brže podizanje životnog standarda, odnosno grozničava trka za što višim prihodima može ozbiljno oštetiti psihički razvoj djeteta. Takvi roditelji, naime, nemaju za dijete ni dovoljno vremena ni dovoljno strpljivosti, pa mu ne mogu pružiti ni dovoljno ljubavi. Tada nedostatak svog bavljenja njima pokušavaju nadomjestiti time da ga obasipaju darovima i drugim materijalnim dobrima. No od tog je više štete nego koristi. Takav postupak roditelja odgaja, naime, u djetetu obijest, prezasićenost materijalnim standardom, odnosno životnu blaziranost, osjećaj ispraznosti života, a ne razvija u njemu zdravu emocionalnu ni psihičku zrelost« (str. 112. 113.).

»Ljubavni su osjećaji ne samo najrealnija podloga spolnim odnosima već su i najuzvišeniji od svih osjećaja u čovjeku i upravo se zato treba strpjeti jer se bez obostranih ljubavnih osjećaja ne može doživjeti ni pravo spolno uživanje« (str. 145.). — »Djevojke pak često prihvaćaju snošaj ne zato što ga zaista žele, već zato da udovolje svom mladiću, da ga ne izgube, da ih on ne optuži da su konzervativne, frigidne i si. No nespolni motivi za snošaj ne mogu našu spolnost potpuno aktivirati, pa ova i u tom slučaju ostaje sputana i nezadovoljena.« — »... Postoji opasnost da nikada neće psihoseksualno dozrijeti, pa će jednog dana i u brak ući opterećeni predrasudama o spolnosti i o drugom spolu. Tada je malo vjerojatno da će im brak biti uspješan« (str. 175.).

»Ljubav na prvi pogled.« »Stoga ono »na prvi pogled« nije ljubav, već tzv. spolna opčinjenost ili erotska fasciniranost. Ona se, doduše, može razviti u prave ljubavne osjećaje, ali se to ne mora dogoditi« (str. 180.). — »Ljubav nalazi zadovoljstvo i afirmaciju u tome što služi drugom čovjeku, usrećuje ga, potpuno mu se povjerava, u svemu ga nastoji razumjeti. Ona želi sebe ugraditi u voljenu osobu i pretopiti je u sebe« (str. 179.). — »Prema tome, prava ljubav nije moguća prije kraja adolescencije, mladenačkog razdoblja kad čovjek psihički dozrijeva.« (Ib.) — »Ljubav je jedina prirodna motivacija za izgradnju spolne zaje-

dnice.« (Ib.) — »Ljubav je najvrednija strana spolnog života čovjeka: bez nje nema pravog spolnog zadovoljstva; bez nje nema potpunog slaganja partnera; bez nje ljubavna veza nema trajnosti; bez nje nema sretnog braka« (str. 182.). — »Kod čovjeka snošaj bez ljubavi, samo da se zadovolji nagon, nije prirodan čin jer čovjek doživljava svoju spolnost i osjećajima. Da bi postao sposoban za pravu ljubav, potrebno je da čovjek stekne psihičku zrelost, da čuvstveno dozrije. Vi ste u pubertetu i još niste zrele ličnosti, premda su mnogi od vas fizički već prilično sazreli. Citiram jednu knjigu: »Bit će nam potrebno još nekoliko godina stjecanja životnog iskustva za pravu ljubav prema osobi suprotnog spola, za pun osjećaj odgovornosti prema njoj. Zato se ne smijemo pre nagliti sa stupanjem u spolne odnose. Ne budimo nestrpljivi! Strpljivošću na području ljubavi i spolnosti nećemo ništa izgubiti* ni na šta nećemo zakasniti; naprotiv, ona je jedini način da doista postignemo životnu sreću za kojom svi čeznemo« (str. 184.). Pisci navedene knjige smatraju da se do takve zrelosti dolazi istom između 20 i 25 godina (str. 197.). — Izražavaju se oprezno: »To je obično poslije dvadesete godine i sigurno je da samo neznatan broj pojedinaca postiže takvu zrelost prije te dobi« (str. 196.).

Ne razumijemo kako ove lijepe stranice i strogo osuđivanje prostitucije i promiskuiteta ide skupa s deklamacijama protiv stroge monogamije i nerastavljivosti braka i za masturbaciju i petting. »Od prostitutki odgojen muškarac traži u spolnom životu samo trenutačan užitak. — U odnosu s prostituiranom ženom muškarac je potpuno sebičan; na njezino zadovoljenje uopće ne misli jer je u krajnjoj liniji i ne smatra čovjekom« (str. 241.). Kako onda — opetovano pitamo — seksualni razvrat pettinga i još bjedniji masturbacije da psihički ne škodi? Uostalom, iskustvo psihijataru sasvim je drukčije: masturbacija je neurotična pojava ako se ustali i ugrožava buduću Bračnu vezu. (Usp. Dr Milan Sauer, Razvoj seksualnosti kod muškarca i žene, Ljubav u obitelji, Zagreb 1973., 147-162.)

Melodija religioznosti

Kako god moramo mladima pomoći da ostvare svoje vrednote i snađu se u promjenama puberteta i adolescencije, tako da ne dođemo u sukob s njihovim težnjama, sa svom mogućom jasnoćom postavimo im Boga i vjeru kao melodiju čitava života. Bez toga sve drugo nema konačnog smisla.

Usporedo s Objavom (teologijom) dajmo im i solidnu filozofiju koja iz njih tumači potrebu za Bogom. Rastumačimo im da u sebi, u svojoj svijesti, nose beskrajne horizonte misli i želja, da im misao hvata vječne i nepromjenljive spoznaje, da beskraj svoje nutrine nikad neće u ovom životu utažiti. Nema te žene, nema tog muškarca koji bi mogaa

konkurirati svima ostalima i koji bi mogao dati potpunu sreću. Život je hodočašće Apsolutnome i zato je čovjek neizlječivo nezadovoljan. »Ljudskom srcu uvijek nešto treba, zadovoljno nikad posve nije, čim željena cilja se dovreda, sto mu (beskraj mu!) želja namah iz njeg klije« (P. Preradović).

U ovoj studiji zadržao sam se više na onome što se dosad zanemarivalo u katehizaciji: na seksualnom i afektivnom odgoju. Smatramo ipak da ne smijemo nipošto zanemariti intelektualni odgoj. Bez njega nećemo uspjeti da stvorimo prave mlade kršćane, pa će nam se sav naš posao oko humanizacije srozati. »Čovjek neizmjereno nadilazi sama sebe«, rekao je Blaise Pascal, pa nije autentično human ako ostane u zatvorenom humanizmu. — Šesnaesta za djevojke, a sedamnaesta za mladiće doba je »mladenačke krize«. Kažu da je to najreligioznija godina u životu. Mladi čovjek stoji nemoćan pred golemim zadacima svoga života, osjeća se nesiguran s razmahanim silama svoga bića i doživljava susret sa smrću, depresijom, očajem. Postaje životno ozbiljan, osjeća svu svoju ugroženost i zato sklapa ruke i moli. To je ujedno godina s velikim Brojem samoubojstava: na pozadini tako golemih sanja i očekivanja mladi čovjek doživljava sebe u neobično bijednu stanju.

Nekad smo davali mini-teološki fakultet u srednjoj školi, i samo to. Seksualni i emotivni problemi zahvaćeni su kao zahtjevi moralnosti. Nismo pratili što doživljavaju mladi i stavljali smo ih u još dublju tjeskobu dižući zahtjeve. — Nećemo odustati od tradicionalnih principa, ali ćemo slijediti Božju pedagogiju postupnosti i razumjeti dobru volju koja ne mora uvijek uspjeti. — Da saznamo što koji uzrast kroz pubertet i adolescenciju zapravo zanima, izradili smo novi nastavni plan, u kojem je sve gradivo one mini-teologije, ali poredano prema širokoj anketi interesa u kojoj nam je 3950 (od 8750 poslanih) mladih raznih dobi i svih socioloških sredina izvijestilo što ih od predložene vjeronaučne grade zanima. Prema njihovim značajno istaknutim odgovorima i opredjeljenjima sastavljen je novi vjeronaučni plan: u svakoj godini nalazi se gradiva iz sviju grana, a ipak svako godište nosi pečat jedinstva na temelju dominantnih potreba. Sad treba izraditi udžbenike prema tom planu u što vitalnijem i suvremenijem pristupu. — O. Stanko Weissgerber izradio je kao knjige udžbenike za dva godišta i ciklostilska skripta također za dva godišta. Dana 12. 1. 1974. smrt ga je prekinula u tom poslu.

ENTWICKLUNGSBEDINGTHEIT DER RELIGIOSITÄT

Zusammenfassung

III.

Die Periode der Präpubertät, Pubertät und Adoleszenz ist manchmal als »Schonzeit« verstanden; besonders negativ sind die Pubertätsjahre als »Flegeljahre« beurteilt. Es handelt sich doch um eine höchst positive Blütezeit im dreifachen Sinn: das Aufblühen des Körpers (Sexus), des Herzens (Eros) und des Geistes (Intelligenz).

Das Mädchen öffnet sich holistisch von oben wie eine Blume, der Junge wächst wie ein Baum von unten Zweige nacheinander treibend. Sie helfen sich einander. Deshalb wäre eine vollständig durchgeführte Trennung der Geschlechter unpädagogisch, was nicht eine fast Kohabitation, und zwar ohne Erwachsenen, erfordert. In Familien wirkte immer eine vorteilhafte Koedukation.

Das Hauptanliegen der Jungen ist ihre Emanzipation. Erziehung muß allmählich Selbsterziehung werden. Die Jungen ertragen einfach nicht mehr eine autoritative Leitung. Wenn in dieser Periode sich keine persönliche religiöse und moralische Überzeugung entwickelt hätte, würde die ganze Erziehung in Frage gestellt. Es ist viel besser abzuwarten, bis die Jungen ihre Probleme gelöst haben, als nur eine äußerliche Praxis zu erfordern.